

M E D D E L A N D E

Nr 27

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G

Lördagen den 3 december kl. 19.00 kallas föreningens medlemmar till ordinarie sammanträde på Malmöhus slott (Kungens kammare), varvid redaktör Ossian Lindskoug, Malmö, håller ett kåserande föredrag över ämnet "Vapenkuriosa". Till föredraget kan även medtagas gäster, och hoppas styrelsen att medlemmarna talrikt infinna sig. Efter sammanträdets slut gemensam supé. Anmälan om deltagande i denna göres vid sammanträdets början till klubbmästaren.

Höstsammanträdet.

Fredagen den 30 september avhöll föreningen sitt ordinarie höstsammanträde som leddes av ordföranden varvid särskilt fabrikör och fru Nils Hellström, Flisby, hälsades särskilt välkomna. Efter förhandlingarnas slut demonstrerade ordf. de båda värjor från Flisby kyrka, som fabrikör Hellström med kyrkoherdens i Flisby välvilliga tillåtelse tagit med sig till sammanträdet. För initierade äro dessa båda värjor välkända genom de förskningar som T. von Schreeb och E. Lönnberg publicerat. Den första värjan är från 1600-talets mitt och har sannolikt tillhört Gustaf Lood till Knutstorp vilken stupade i närheten av Jannowietsch i Polen och senare begravnen i Flisby. Fästet är av stål som visar spår av försilvring, S-formigt böjd parerstång, profilerad och avslutad med knoppar. Knappen är dubbelkonisk och 8-kantig i genomskärning. Klingan har etsad dekor närmast fästet romerska krigarfigurer, palmetter och deviser, de senare svårlästa. Å klingans ena sida står "Paris Troian (Troion) anno 1646. Regen/

Scyst (Scist) Sum Suma est Syntra " (? Sapiencia?) Å andra sidan "Suma musst urgermun - Recte Facienda - Ne menem temeä." (?) Den andra Flisbyvärjan har tidigt karolinskt drabantfäste av stål med genombruten parerplåt och lövverk på knappen. Klingan, som varit avbruten men dåligt satts samman medelst svetsning (!) har etsad dekor med Carl XI:s namnchiffer på innersidan och på yttersidan enkel ranka samt devisen "Inter Arma Silent l(eges?) Anno Domini 1685. Klingan är dessutom märklig så tillvida, att den är "halv stukat ". Yttersidan är nämligen slipad på samma sätt som de vanliga stukatklingorna men innersidan är däremot plan med en djup blodrand. Värjan torde tillhört Per Gabriel Lood i Småland, kapten vid Gardet 1678 - 1689, död 1708 och begravd i Flisby kyrka. Vidare förevisade ordf. några inlämnade spanska 1600-tals rappirer, och v. ordf. major Lindgren demonstrerade ur egen samling ett par ryttarpistoler med Gustaf III:es namnchiffer. Slutligen förevisade skattmästaren köpman Sture Hanson några utomordentligt vackra elfenbensinlagda hjullåsbössor från 1600-talet och ett 1500-tals arborst. Sammanträdet som var ovanligt talrikt besökt avslutades med gemensam supé på Kramer.

Några Arboga stångvapen i min vapensamling.

Av

J.Folke Herrström.

Arboga fabrikeri var under äldre Vasatid Sveriges enda verkliga vapensmedja- speciellt vad harnesk och stångvapen beträffar. Gustav Vasa var dess grundläggare, och det var han, som inkallade de första yrkesmännen från Tyskland för att lära upp svenska sådana. Före 1551, då Arboga fabrikeri grundlades, fick Sverige anlita import för att beväpna sin krigsmakt, fast redan långt förinnan den smideskunniga svenska allmogen smitt svärd och knivar, pilspetsar och spjutuddar. De inkallade tyska vapensmederna och fackmännen utgjorde länge arbetarestammens kärna och "de tyska hantverkarna" var ännu på 1570-talet en vanlig benämning på fabrikeriet. Av den stora produktion, som ägde rum i Arboga har tyvärr endast ett mycket litet antal föremål bevarats. Det är egentligen endast beträffande stångvapen som man tack vare ett antal bevarade stämplor lyckats som säkert Arboga materiel fastställa ett antal säkra tillverkningsstyper. För detta stå vi i stor tacksamhets-skyld till framlidne överintendenten vid Livrustkammaren friherre Rudolf Cederström och efter honom dr. Åke Meyerson, som nedlagt sina forskningsresultat i det stora arbetet "Vapenindustrierna i Arboga under äldre Vasatid."

Man har inga säkra uppgifter om inhemsk tillverkning av hillebarder före Arbogafaktoriets tid, men sådan kan å andra sidan med tanke på en ofta omvittnad smideskunnig allmoge icke helt uteslutas. Det var Östen hillebardsmed, som 1555 började den första tillverkningen av hillebarder vid Arbogafaktoriet, som sedan mer och mer utvecklades. Beträffande tillverkning av bardisaner var denna under 1500-talet av betydligt blygsammare mått. En hillebardsmed, som jämte Östen hillebardsmed och dennes son samt sonson Thord Östenson intager en särställning i fråga om tillverkningen av hillebarder är Philpus. Hans stämpel ser ut så här Den sitter oftast på hakens bredaste parti vid knäet med sköldens spets riktad uppåt. Arbogahillebardernas utveckling kan belysas med bevarade exemplar just av Philpus stora produktion, i synnerhet som han levde och verkade lång tid. Den första typen, vars motsvarighet finnes på Erik XIV:s bekanta teckningar från år 1575 har karaktäristiska ornamentala hål på yxbladet, vilket även tydligt synes på dessa teckningar. Den något senare typen motsvarar bilden av en hillebardbärande krigare från den av Cederström publicerade stenreliefen från 1580-talet från Stockholms gamla slott. Den karaktäriseras av en liten uppstående svans eller utskott på haken, men är eljest av samma typ som den först nämnda. Den följande typologiska utvecklingsgruppen kan dateras till sekelskiftet 1600. Här har spetsen planats ut och yxbladet blivit rundare och de ornamentala hålen försvunnit. En dylik hillebard bär en krigare målad på en mur i Vadstena slott strax efter sekelskiftet 1600:-. Den sista gruppen skiljer sig från de förra genom sina konkava yxblad med rikliga ornamentala genombrytningar. Jag hänvisar den intresserade till Meyersons förut omnämnda arbete, där tydliga beskrivningar och bilder av olika hillebardstyper finnas.

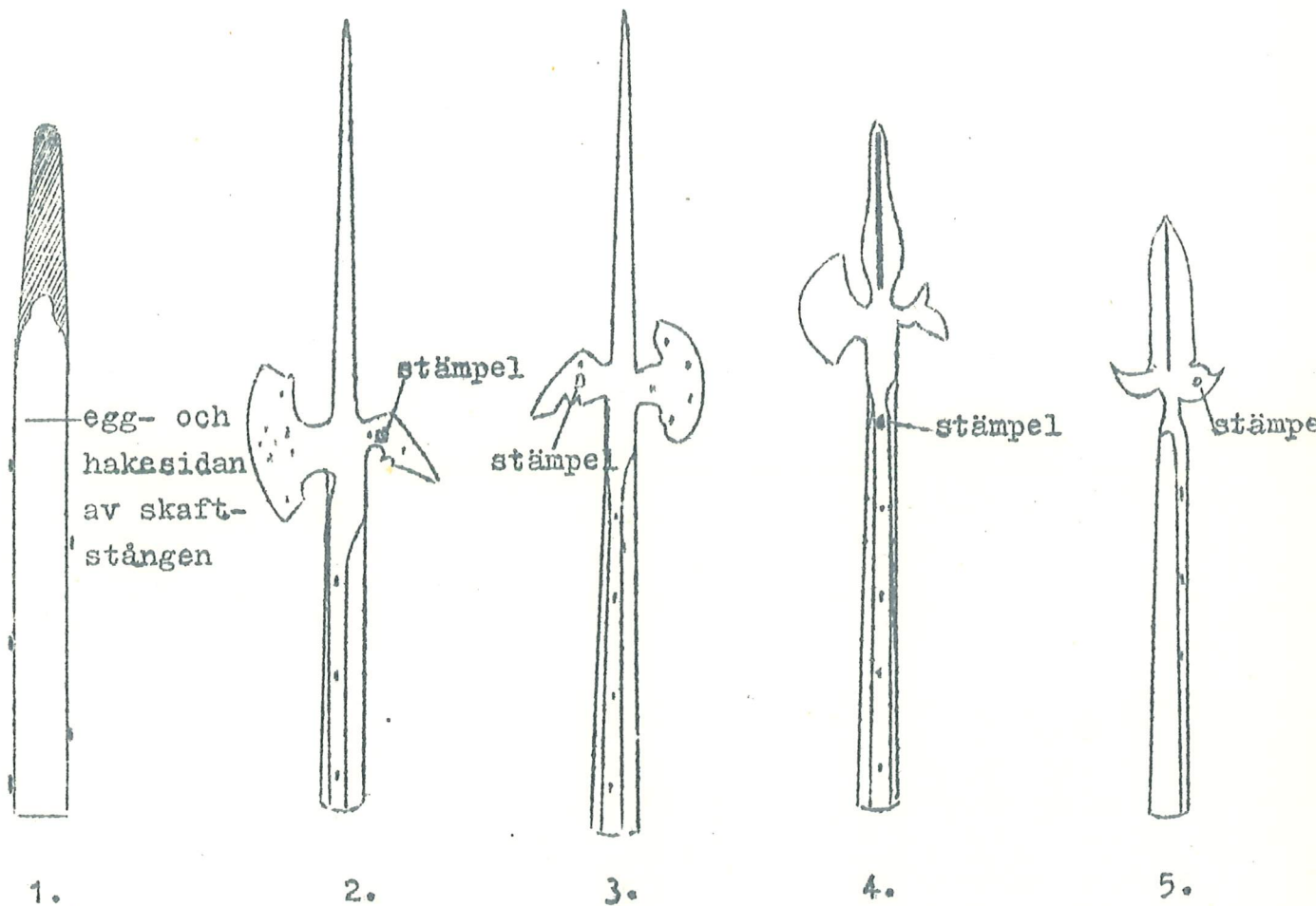
Under äldre Vasatid tillverkades hillebarder även på andra håll än i Arboga, framför allt i Hälsingland. Men enligt Meyerson finnes ingen möjlighet (med undantag av sådana med Philpus stämpel) att särskilja de båda faktoriernas tillverkning.

Avgörande för ett bedömande om en hillebard är av svensk tillverkning är enligt Meyerson holkens form. Den typiska svenska holken har en buktande innerkontur vid övergången till skaftskenorna. Se bild 1 efter texten. Ett annat karaktäristiskt drag är att skaftskenorna på de svenska hillebarderna liksom de sydtyska icke utgå från egg - eller hakesidorna.

Den äldsta och allmännast förekommande typen bland det bevarade svenska hillebard materialet finnes representerad i min samling. Se bild 2. Den bär Philpus stämpel, och den sitter som alltid på

hakens bredaste parti vid knäet med skölden riktad uppåt. Den kan dateras från 1580 talet. Den har de karaktäristiska ornamentala hålen på såväl yxbladet som på haken och dessutom har yxbladet den vanliga konvexa formen. Holken har även den typiskt svenska buktande innerkonturen vid övergången till skaftskenorna.

Den andra av mina svenska hillebarder är av samma typ och från ungefär samma tid. Men den bär en annan stämpel, som också sitter på haken vid knäet. Se bild 3. Den ser ut som ett Andreaskors med underställt tvärstreck och sköldens spets riktad uppåt. Även på denna hillebard har holken den så karaktäristiska buktande innerkonturen vid övergången till skaftskenorna. Dessa båda hillebarder ha icke någon svans på haken som senare hillebarder ha. Den tredje av mina svenska hillebarder är av en senare typ, enligt Meyerson från sekelskiftet 1600. Se bild 4. Här har spetsen mera planats ut och yxan blivit rundare och de ornamentala hålen ha försvunnit. Den har den för senare hillebardtyper karaktäristiska uppåt riktade svansen eller hakutskottet på haken. Denna hillebard har ingen stämpel på yxbladet, men på ena skaftskenan sitter samma stämpel som på hillebarden på bild 3, fast upp- och nedvänd . Liksom de båda föregående har även denna hillebard den karaktäristiska buktande innerkonturen vid övergången till skaftskenorna. På alla tre utgå också skaftskenorna icke från egg- eller hakesidorna. Vem denna stämpel tillhör låter sig icke sägas, ej hellre om dessa stämplarna härröra från Arboga eller Hälsingland, dock troligast från Arboga. Att dessa hillebarder äro svenska finnes icke något tvivel om, vilket även framgår av Meyersons arbete och bildmaterial. Jag har även en bardisan av troligen svensk tillverkning, och i så fall måste den härröra från Arboga. Se bild 5. Den har en av rost något otydlig stämpel som ser ut som en stjärna och som antages vara en Arbogastämpel? Stötklingan är tämligen bred och har markerade ryggar på flatsidorna. Den har dessutom nedtill på varje sida en inskärning som skiljer den från vingarna. De sistnämnda äro rätt små. Var och en av dem ha på överkanten en uppåt riktad spets. Stötklingan har varit etsad, men rost och putsning ha skadat den, så endast fragment synes. Skaftskenorna sitta här däremot på egg-sidorna i motsats till på hillebarderna. Typen är av holländsk form och kan tidsbestämmas till Gustav II Adolfs tid. Vid denna tid arbetade ju även holländaren de Geer i Sverige och överförde väl holländska typer för vapentillverkningen.

Nyintagen medlem!

Fru Anna-Lisa Hellström, Flisby. (Ordf.)

Redaktör: J. Folke Herrström, Malmö.